

کتابخانه‌ها و مدیریت بحران (مطالعه موردی: کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران)*

صدیقه محمداسماعیل^۱، ماهرخ ناصحی اسکوئی^۲

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: کتابخانه‌های علوم پزشکی به مثابه قلب تپنده نظام سلامت کشور، عهده دار انتقال اطلاعات مناسب و به هنگام به شریان‌های جامعه هستند. بنابراین در حوزه مدیریت بحران‌های طبیعی مانند زلزله و سیل و ...، حائز نقش محوری و اساسی هستند؛ لذا بایستی در رویارویی با چنین بحران‌هایی بتوانند مقتدرانه عمل کنند. در این راستا، مطالعه حاضر، واکنش کتابخانه‌ها در برابر بحران بلایای طبیعی و میزان آشنایی پرسنل کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی را با مباحث مدیریت بحران بررسی کرده است.

روش بررسی: این پژوهش از نوع کاربردی و با روش پیمایشی - تحلیلی انجام شده است. جامعه آماری پژوهش گروهی متشکل از ۱۳۰ نفر از کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران در نیمه اول سال ۹۱ خورشیدی، بود. ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه پرسشنامه‌ای محقق ساخته بود که روایی آن با نظر کارشناسان رشته کتابداری و علوم اطلاع رسانی تایید شد. پایایی آن با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۹ بررسی شد که مقدار آلفای کرونباخ آن برابر ۰/۸۱ که نشانگر پایایی مطلوب است حاصل شد. به منظور تحلیل داده‌ها (درصد، میانگین، واریانس و نمودارها) از آزمون‌های آماری X^2 (به دلیل وجود دو متغیر کیفی)، آزمون دوطرفه Freidman (چون متغیرها رتبه‌ای هستند) و آزمون دوجمله‌ای (برای تشخیص تاثیر یا عدم تاثیر متغیری در پدیده معین) استفاده شد.

یافته‌ها: در میزان آشنایی مدیران با مباحث مدیریت بحران، مورد توجه قرار گرفتن کتابخانه‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی با میانگین ۴/۷ در حد زیاد و تلاش برای تهیه منابعی در خصوص مدیریت بحران برای کتابخانه با میانگین ۲/۵۱ در حد کم ارزیابی شد. در مرحله اول، مقاوم سازی ساختمان کتابخانه با میانگین ۱۵/۷۸ در حد خیلی زیاد، تهیه و تنظیم نقشه‌های محل‌های بحران‌زا و بحران‌زدا با میانگین ۱۰/۸۳ در حد کم ارزیابی شده است. در مرحله دوم؛ تنظیم قراردادهای تفاهم با سایر ارگان‌ها (مثل، آتش نشانی و نیروی انتظامی)، با میانگین ۱۴/۸۷ در حد زیاد، انتشار اطلاعات عمومی مربوط به شرایط اضطراری با میانگین ۱۱/۰۷ در حد کم برآورد شده است. در مرحله سوم تهیه نسخه‌های پشتیبان از فایل‌های مهم در کتابخانه با میانگین ۱۶/۷۳ در حد خیلی زیاد و ایجاد مرکزی به نام اتاق بحران با میانگین ۱۱/۴۷ در حد کم ارزیابی شده است. در نهایت در مرحله چهارم ارتقا صلاحیت‌های حرفه‌ای مورد نیاز کتابداران کتابخانه‌ها با میانگین ۱۴/۶۷ در حد زیاد و استفاده از نیروهای داوطلب مردمی در بازسازی کتابخانه با میانگین ۹/۶۴ در حد خیلی کم توسط پاسخگویان ارزیابی شده است.

نتیجه‌گیری: کتابخانه‌ها به عنوان مراکز اطلاع‌رسانی در جامعه در عصر جدید کارکردهای متمایزی می‌پذیرند. آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌ها با مباحث مدیریت بحران، می‌تواند کتابخانه را در ارائه خدمات هرچه مفیدتر در زمان وقوع بلایای طبیعی، یاری دهد. در این میان استفاده از ابزارهای فناوری اطلاعات مانند شبکه‌های اجتماعی، خدمات پست الکترونیکی، پزشکی از راه دور با همکاری کتابداران پزشکی و انتشار آن‌لاین تصاویر حوادث طبیعی از طریق کتابخانه؛ کتابخانه را در راستای این مهم توانمندتر خواهد ساخت.

واژه‌های کلیدی: بلایای طبیعی؛ مدیریت ایمنی از حوادث؛ کتابخانه‌های دانشگاهی؛ ایران.

پذیرش مقاله: ۹۳/۱/۱۶

اصلاح نهایی: ۹۲/۱۰/۲۵

دریافت مقاله: ۹۲/۳/۲۸

ارجاع: محمداسماعیل صدیقه، ناصحی اسکوئی ماهرخ. کتابخانه‌ها و مدیریت بحران (مطالعه موردی: کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران). مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۳؛ ۱۱(۶): ۶۹۹-۷۱۱.

*- این مقاله حاصل پایان نامه دانشجویی در مقطع کارشناسی ارشد است.

۱- استادیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه کتابداری و علوم اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران (نویسنده مسؤول)

Email: m.esmaeili2@gmail.com

۲- کارشناس ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران

مقدمه

کتابخانه نهادی اجتماعی و فرهنگی است که مهم‌ترین وظیفه آن خدمت‌رسانی به مردم در قالب‌ها و اشکال گوناگون است (۱).

از آنجا که قرن حاضر قرن استیلای اطلاعات است و داشتن اطلاعات در زمینه‌های مختلف برای دولت‌ها و سازمان‌ها قدرت به حساب می‌آید، همچنین در اختیار داشتن اطلاعات می‌تواند دقت تصمیمات مدیریتی را تا حد بسیار زیادی بالا ببرد، لذا، در همین راستا، دولت‌ها سعی می‌کنند در مراحل مختلف برنامه‌ریزی برای کشور، چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی تصمیمات خود را بر پایه اطلاعات بگیرند.

بلايا و حوادث طبیعی همچون زلزله، سيل، طوفان و ... از جمله مسایلی هستند که در تمام کشورها امکان وقوع دارد و به دلیل اینکه در مقیاسی وسیع رخ می‌دهند، دارای اثرات بزرگ و گاه غیر قابل جبران می‌شوند؛ ایران به دلیل قرار گرفتن در میان دو صفحه تکتونیکی، که نظریه‌ای علمی است که حرکت در مقیاس بزرگ قشر زمین و بخش فوقانی جبهه را توصیف می‌کند، اروپا- آسیا و عربستان، زلزله‌های مخرب متعددی را به همراه تلفات جانی و خرابی‌های گسترده تجربه کرده است. وقوع ۱۳۰ زلزله شدید، در قرن بیستم و خسارات اقتصادی - اجتماعی و عواقب دراز مدت آن‌ها، همگی بیانگر لرزه‌خیزی و آسیب‌پذیری بالای این کشور است (۲). از آنجایی که زمان وقوع چنین بلایایی کاملاً قابل پیش‌بینی نیست، لازم است که برنامه‌ریزی‌هایی برای پیشگیری، مقابله و اقدامات پس از بحران در یک کشور صورت پذیرد. در این میان، تعیین و تبیین نقش سازمان‌ها و نهادهای مختلف می‌تواند امر برنامه‌ریزی برای مدیریت بحران در یک کشور را سهولت بخشیده و از اتلاف زمان، نیروی کار و هزینه‌های وارد بر دولت به طرز قابل توجهی بکاهد.

کتابخانه‌ها، به عنوان نهادهای فرهنگی و اجتماعی کشور که عهده‌دار نقش محوری تامین اطلاعات هستند، در زمینه مدیریت بحران و مقابله با بلایای طبیعی نیز از جایگاه ارزشی

خاصی برخوردارند. از طرف دیگر، با عنایت به آنچه در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور آمده است که ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی علمی و فناوری در سطح منطقه، و برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تامین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب، بدیهی است، لازم است برای کسب، احراز و اثبات چنین جایگاهی، نهایت تلاش خود را در زمینه شناخت پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل موجود در این زمینه و بهره‌مندی حداکثر از آن‌ها، مصروف دارد. کما اینکه وجود پایان‌نامه‌های فراوان در زمینه مدیریت بحران بلایای طبیعی، در حوزه‌هایی همچون، حمل و نقل شهری، مدیریت شهری، شهرسازی و عمران، خدمات بهداشتی و درمانی و ... در کشور نیز نشان از اهمیت بالای پرداختن به چنین موضوعی دارد.

طهماسبی، در پژوهشی با نام «بررسی اصول مدیریت بحران در حوادث غیرمترقبه و بلایای طبیعی (عملکرد ستاد حوادث غیرمترقبه استانداری تهران)»، به پیش‌بینی، پیش‌گیری و مقابله با بحران، جبران خسارت، استفاده از فرصت‌ها، و سرانجام بازگشت به وضعیت عادی با صرف کمترین هزینه و کوتاه‌ترین زمان ممکن می‌پردازد. وی به این نتیجه می‌رسد که سطح تحصیلات در عملکرد سازمان‌های مختلف تأثیری ندارد ولی سطح فعالیت در مراحل مختلف مدیریت بحران متفاوت است (۳).

صدرممتاز و دیگران، در پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی برنامه‌ریزی مدیریت بلایا در کشورهای منتخب»، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی از بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جهان جامعه آماری خود را تشکیل داده است و سپس با تهیه پرسش‌نامه‌ای، به امر برنامه‌ریزی مدیریت بلایا در ایران و مقایسه آن با کشورهای منتخب پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که از میان کشورهای مورد مطالعه، شامل کانادا، ژاپن، هند، امریکا، ترکیه، پاکستان و ایران، بین نوع و میزان توسعه یافتگی و برنامه‌ریزی

وضعیت امور مالی، مکانیزم اجرا، وضعیت ایمنی، وضعیت برنامه‌های آموزشی و وضعیت ارتباطات با یکدیگر مقایسه و تحلیل شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که همه بیمارستان‌های مورد مطالعه چهار چرخه مدیریت بحران را در سیاست گذاری برنامه‌ریزی مدیریت بحران بیمارستان اعمال می‌نمایند. در بیمارستان‌های ایران طرح‌های مدیریت بحران به صورت متمرکز است و به کلیه بیمارستان‌ها به طور مکتوب ابلاغ می‌شود، اما، در اکثر بیمارستان‌ها جنبه عملیاتی به خود نگرفته است (۷).

سبزی، در پژوهشی با عنوان «نقش فناوری اطلاعات در مدیریت بحران شهر تهران»، به بررسی میزان اهمیت استفاده از پروژه‌های فناوری اطلاعات از دیدگاه مدیران و کارشناسان مرتبط و نیز میزان کاربرد این موارد در شهر تهران پرداخته است. پژوهشگر در بخش نظری به روش کتابخانه‌ای و بخش میدانی به روش پرسش‌نامه‌ای و با جامعه آماری مدیران و کارشناسان واحدهای ستاد مدیریت بحران، هلال احمر و آتش‌نشانی، نتیجه می‌گیرد که فناوری، ارتباطات پرسرعت و دانش عمومی رابطه معناداری با متغیر مستقل یعنی فناوری اطلاعات دارد و پروژه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات نقش مهمی در مدیریت اثربخش بحران دارد و از طرفی کاربرد این موارد در تهران یا در دست طراحی است و یا در اولویت کاری نبوده است (۸).

عزیزپور و دیگران، در تحقیقی با عنوان «اولویت‌بندی عوامل موثر در مدیریت بحران شهری در برابر بلایای طبیعی (مطالعه موردی سازمان‌های مرتبط با بحران اصفهان)»، با هدف به کارگیری اصول مدیریتی لازم برای کاهش آسیب‌پذیری شهرها و دستیابی به اولویت‌های عوامل موثر در مدیریت بحران شهری در سازمان‌های مرتبط با بحران شهر اصفهان و با استفاده از روش تحلیلی و به کارگیری مدل‌های کمی، به این نتیجه رسیدند که اولین عامل وجود نظام ذخیره‌سازی برای مدیریت پشتیبانی و امداد است که شامل ۷ متغیر است. همچنین همبستگی هماهنگی بین سازمان‌های

پیشرفته برای مدیریت بلایا سنخیت وجود داشته و راهبرد متوازن در تمامی مراحل مدیریت بلایا در کشورهای پیشرفته مورد مطالعه مورد عمل قرار می‌گیرد (۴).

حمزه‌ای اصفهانی، در پژوهشی با عنوان «میزان آگاهی و نگرش مدیران ارشد و میانی بیمارستان‌های آموزشی منتخب دانشگاه تهران در ارتباط با مدیریت بحران» ۱۳۸۲، با استفاده از پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته به بررسی میزان آگاهی و نگرش مدیران ارشد و میانی بیمارستان‌های یاد شده پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که در زمینه‌های مالی، عملکردی، درمانی، پشتیبانی و اداری، اطلاعات مدیران بالاتر از ۵۰ درصد است و بیش از ۵۰ درصد از مدیران ارشد و میانی نسبت به لزوم وجود مدیریت بحران نظر مثبت داشته‌اند (۵). قراگوزلو، در پژوهشی با عنوان «بررسی نقش پلیس در مدیریت بحران شهر تهران هنگام بروز بلایای طبیعی (زلزله)»، به بررسی کارکرد نیروی انتظامی به عنوان یکی از سازمان‌های درگیر در بحران با تکیه بر دیدگاه علمی و جایگاه اصلی خود در این زمینه پرداخته است. پژوهشگر با روش کتابخانه‌ای از نوع توصیفی - تحلیلی به بررسی نقش و جایگاه پلیس در مدیریت بحران شهر تهران هنگام بروز بلایای طبیعی با تأکید بر زلزله پرداخته و به این نتیجه رسیده است که نظر به آسیب‌پذیری کشور به ویژه کلان شهر تهران در برابر بلایای طبیعی و نبود سیستم مدیریت بحران جامع در کشور و به تبع آن در سازمان‌های درگیر با بحران، نامشخص بودن وظایف هر سازمان و تداخل کاری بین آن‌ها، همگی موجبات دوری از جایگاه و نقش حقیقی هر کدام از سازمان‌ها شده است (۶).

اجاقی، در پژوهشی با عنوان «طراحی الگوی مدیریت بحران در بیمارستان‌های ایران»، به طراحی الگوی مدیریت بحران در بیمارستان‌های ایران پرداخته است. بدین منظور با استفاده از روش توصیفی تطبیقی، برای بخش تطبیقی مطالعه بیمارستان‌های آمریکا، استرالیا، کانادا، هندوستان و ژاپن انتخاب و از جهات شیوه برنامه‌ریزی، وضعیت امور پشتیبانی،

در ۶ کشور نهادینه شد. این پروژه به عنوان کاتالیزوری برای نوسازی چندین کتابخانه پزشکی در آمریکای مرکزی استفاده گردید. این شبکه نیاز مبرم به دسترسی الکترونیکی به ادبیات خاکستری، (به نوشته‌هایی اطلاق می‌شود که به راحتی از طریق مجاری معمول و ناشران قابل دسترس نیستند اما غالباً بکر و جدید هستند. اطلاعات این نوع از منابع معمولاً در منابع کتابشناختی قابل دسترس نیست و نمی‌توان آن‌ها را از کتاب‌فروشان یا از طریق اشتراک دریافت کرد. مدارکی که تحت عنوان گزارش فنی دسته‌بندی می‌شوند، از این دسته از منابع به شمار می‌آیند). سلامت عمومی را در مقابله با بلایای طبیعی، برطرف کرده و همچنین امکان دسترسی به منابع متعدد اطلاعات سلامت را فراهم می‌آورد (۱۱).

Featherstone و دیگران، در پژوهشی با عنوان «نقش‌های کتابخانه در واکنش در برابر بلایا: پروژه‌ای مبتنی بر شواهد از کتابخانه ملی پزشکی آمریکا»؛ به تبیین و ترسیم فعالیت‌های (معمول و غیرمعمول) کتابداران قبل و پس از بحران پرداخته‌اند. اگرچه انواع مختلف کتابخانه‌ها در این پژوهش مدنظر بوده‌اند، اما بیشترین تمرکز بر روی کتابخانه‌های پزشکی بوده است. روش کار پژوهشگران استفاده از پرسش‌نامه‌ای حاوی چهار سؤال باز پاسخ بود که به صورت ایمیل به ۲۳ نفر از کتابداران کتابخانه‌های آمریکای شمالی که مسؤلیت مقابله با حوادثی چون، بمب‌گذاری، تروریسم، زلزله، سیل، آتش‌سوزی، بیماری‌های واگیردار، طوفان و گردباد را داشتند، فرستاده شده بود. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که نقش‌های متصور برای کتابداران در هشت مقوله قابل طبقه‌بندی است:

حامیان نهادی، مدیران مجموعه، اشاعه‌گران اطلاعات، برنامه‌ریزان داخلی، حامیان جامعه، همکاران دولت، مربیان و معلمان، سازندگان جامعه اطلاعاتی (۱۲).

Welsh و Higgins، در مطالعه‌ای با عنوان «کتابخانه‌های عمومی و اقدامات قبل از طوفان کاترینا، مطالعه مقدماتی»؛ به مستندسازی چالش‌های کتابخانه‌های عمومی و خدمات

درگیر در بحران بر اساس آزمون H، نشان می‌دهد سطح معناداری در همه متغیرها کمتر از ۰/۰۵ است و از آنجا که این رقم کوچک‌تر از آلفای مورد نظر (۰/۰۵) است فرضیه پژوهش یعنی کافی نبودن ساختار تشکیلات مناسب برای هدایت عملیات امداد و نجات در سازمان‌های بررسی شده، تایید شده است (۹).

Eden و Matthews، در پژوهشی با عنوان «مدیریت بحران در کتابخانه‌ها»، بر اساس یافته‌های مقدماتی پروژه‌ای یکساله در کتابخانه‌های انگلستان، به بررسی مدیریت بحران در آن‌ها پرداختند. بدین منظور با لحاظ کردن ۳۰ سازمان داخل و خارج از کتابخانه، ۶۲ برنامه بحران در این سازمان‌ها را، با تاکید بر نقش محوری برنامه کنترل بحران مکتوب، بررسی نمودند. پژوهشگران وجود چنین برنامه‌هایی را، با ارزیابی ریسک‌ها، بازدید منظم ساختمان و تجهیزات، شناسایی و استفاده از مشاوره متخصصین، برنامه‌های آموزش کارکنان و برنامه‌ریزی احتمالی برای خدمات موقت و انبار و ذخیره‌سازی، مورد تاکید قرار دادند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که برای بهبود اقدامات مدیریت بحران، توجه به موضوعاتی مانند، انتخاب دقیق مسؤولان مدیریت بحران و مشاوره دهی به کارکنان در پی وقوع یک بلا، ضروری بوده و رعایت مسایل زیر را در مواجهه با بحران لازم دانستند: بررسی پوشش بیمه حوادث؛ نصب و راه‌اندازی سیستم‌های تشخیص و اطفاء آتش (۱۰).

Arnesen و دیگران، در مقاله‌ای تحقیقی، با عنوان «شبکه مرکزی آمریکا در مواجهه با بلایای طبیعی و اطلاعات سلامت»، به تشریح یک برنامه توسعه بین‌المللی پشتیبانی از بازسازی زیرساخت اطلاعات سلامت آمریکا پس از چندین بلای طبیعی، (از جمله طوفان میچ در سال ۱۹۹۸ میلادی و دو زلزله بسیار بزرگ، در سال ۲۰۰۱ میلادی)؛ پرداختند. از طریق مرکز منطقه‌ای اطلاعات بحران آمریکای لاتین و کارائیب، برنامه ۱۰ مرکز اطلاعات سلامت بحران، در کتابخانه‌های پزشکی و سازمان‌های مرتبط با بلایای طبیعی

حاشیه خلیج مکزیک و برنامه‌های مدیریت بحران آن‌ها»، به بررسی تاثیر طوفان کاترینا بر کتابخانه‌های لوئیزیانای جنوبی، ناحیه شهری نیواورلئان و می‌سی‌سی‌پی پرداخته، نقش برنامه‌های مدیریت بحران را در محافظت از مجموعه‌های کتابخانه‌های منتخب و مشکلات اقدامات اجرایی آن‌ها حین بحران، مورد بررسی قرار می‌دهند. نتایج حاکی از آن است که برنامه‌های مدیریت بحران این کتابخانه‌ها به منظور مقابله با بلایای محلی و کوچک طراحی شده‌اند، نه بلایایی در حد طوفان کاترینا. با وجود اینکه اقداماتی که توسط پرسنل کتابخانه، قبل و بلافاصله پس از بحران به کار گرفته می‌شود، می‌تواند متفاوت باشد؛ بلایای در مقیاس وسیع مانند زلزله و طوفان نیز باعث بی‌اثر بودن چنین برنامه‌هایی می‌شوند (۱۵).

Guan و همکاران، در مقاله‌ای تحت عنوان «مطالعه‌ای بر سیستم مدیریت اطلاعات کاهش بلای زلزله و کاربرد آن»، به طراحی سیستم مدیریت اطلاعات کاهش بلای زلزله در چین به طور علمی پرداخته‌اند. آن‌ها ایده طراحی و ترکیب سیستم و ساختار عملکرد را پیشنهاد داده‌اند. بدین منظور بر پایه زبان شی‌گرایی Visual Basic و ویرایش ۶ موتور ArcGIS را توسط Eris گسترش دادند. از فنون اطلاعاتی مختلف مانند سیستم اطلاعات جغرافیایی و پایگاه داده‌ها، به منظور گردآوری اطلاعات فضایی، محاسبات و تجزیه و تحلیل‌ها و طراحی توابع مدل مربوط به تحقیق، اطلاعات فضایی، تجزیه و تحلیل‌های خطر و مدیریت داده‌ها استفاده نمودند و به این نتیجه رسیدند که به کارگیری این سیستم می‌تواند به آن‌ها در مدیریت علمی اطلاعات بحران زلزله از بعد ذخیره سازی و مهندسی حمل و نقل کمک کند. همچنین می‌تواند تصمیمات اضطراری زلزله را به صورت ذهنی و بصری نمایش دهد که این امر بهبود بهره‌وری و افزایش سرعت و کارایی سیستم اتخاذ تصمیمات را به دنبال دارد (۱۶).

لذا در پژوهش حاضر به منظور شناسایی اقدامات صورت گرفته درون کتابخانه، برای مقابله با بحران بلایای طبیعی،

کاهش آسیب‌پذیری در مواجهه با طوفان کاترینا پرداختند. جامعه آماری پژوهش را ۷۲ نفر از دانشجویان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه می‌سی‌سی‌پی جنوبی که در کتابخانه‌های محلی کار می‌کردند، تشکیل دادند. بدین منظور با به کارگیری روش کیفی و کتابداری مبتنی بر شواهد، دانشجویان تجارب خود، از اقدامات قبل از طوفان کاترینا را بیان نمودند. روایات جمع‌آوری شده از جامعه پژوهش با استفاده از نرم‌افزار تحلیل کیفی NVivo ویرایش ۷، تحلیل و کدگذاری شدند. بخش‌های مربوط به کتابخانه‌های عمومی با استفاده از محل کتابخانه کدگذاری شده و به منظور بررسی چالش‌های قبل از حادثه و خدمات بازسازی مربوط به کتابخانه عمومی، تحلیل شدند. پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که چالش‌های کتابخانه‌های عمومی عبارتند از: خسارات فیزیکی به ساختمان‌ها، کثرت آوارگان و بی‌خانمان‌ها و نیروهای امدادی و خدمات کاهش آسیب‌پذیری کتابخانه‌های عمومی عبارتند از: فراهم‌آوری اطلاعات از طریق تسهیل دسترسی به رایانه، تکمیل فرم‌های آژانس فدرال مدیریت اضطرار و جمعیت هلال احمر، گوش دادن به ارباب رجوع و ایجاد احساس راحتی، جذب نیروهای داوطلب و در اختیار قراردادن پول، زمان و سایر موارد از طرف خود دانشجویان و دیگران (۱۳).

Wegscheider و همکاران، در مقاله‌ای با عنوان «تولید دانش در خصوص خطر سونامی در سطح جامعه، اساسی برای برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی‌های کاهش خطر»، به ارایه یک روش ارزیابی ریسک در سوماترا، جاوا و بالی از جزایر اندونزی پرداختند. پژوهشگران با استفاده از رویکرد نظام اطلاعات جغرافیایی و ترکیب آن با احتمال خطر، شدت خطر، تراکم جمعیت و قابلیت مردم به واکنش در برابر بلایا، بر روی سه منطقه، مطالعه مقدماتی صورت گرفت. سپس نتایج حاصل، برای برنامه ریزی‌های محلی و گسترش استراتژی‌های کاهش خطر تعمیم داده شد (۱۴). Frank، در پژوهشی با عنوان «تاثیر طوفان کاترینا بر کتابخانه‌های

میزان آشنایی مدیران و کارکنان با مباحث مدیریت بحران و مراحل آن (یعنی پیشگیری، آمادگی، مقابله و بهبود اوضاع)، مدنظر قرار گرفته است تا کتابخانه‌ها بتوانند در مقابل بحران اقدامات موثرتری انجام داده و از مجموعه خود در قبال آثار بلایای طبیعی محافظت کنند.

روش بررسی

در تحقیق کاربردی حاضر از روش پیمایشی - تحلیلی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل همه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران، شامل: دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران، علوم پزشکی شهید بهشتی، علوم پزشکی بقیه الله، علوم بهزیستی و توانبخشی و علوم پزشکی تربیت مدرس که دارای مدرک کاردانی و بالاتر هستند (۱۳۰ نفر). زمان اجرای پژوهش نیمه اول سال ۱۳۹۱ خورشیدی بوده است. لازم به ذکر است، که در پژوهش حاضر، به دلیل محدود بودن حجم جامعه آماری، از روش نمونه‌گیری استفاده نشده است و همه جامعه با استفاده از روش سرشماری لحاظ گردیده است. ابزار گردآوری داده در این پژوهش، پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته است، مشتمل بر ۳۰ سؤال بسته (طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت) که در نتیجه مطالعه متون و منابع مربوط به این حوزه و مشتمل بر سه بخش اساسی: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی؛ میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران با مباحث مدیریت بحران به طور کل (۷ سؤال)؛ میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران با مراحل ۴ گانه مدیریت بحران بلایای طبیعی در کتابخانه‌ها (شامل: ۱- پیشگیری ۲- آمادگی و کاهش اثرات ۳- مقابله ۴- بازسازی و بهبود اوضاع) (به ترتیب مراحل ۶ سؤال، ۷ سؤال، ۵ سؤال و ۵ سؤال)؛ تنظیم شده است. پرسش‌نامه محقق ساخته، برای تعیین روایی صوری و محتوایی در اختیار ۳۰ نفر کتابدار و متخصص موضوعی قرار

گرفت تا مشخص شود فهم و برداشت آن‌ها از سؤالات و واژه‌ها و اصطلاحات موجود در پرسش‌نامه با آنچه مدنظر پژوهشگر است، یکسان باشد. همچنین برای برآورد پایایی، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد، بدین معنا که پرسش‌نامه پس از بررسی نهایی بین ۳۰ نفر کتابدار توزیع شد، میزان ضریب پایایی آلفای کرونباخ حاصله ۰/۸۱ بدست آمد. لذا ابزار جمع‌آوری اطلاعات از اعتبار و پایایی مطلوبی برخوردار است. به منظور جمع‌آوری اطلاعات و اجرایی نمودن پژوهش، در مرحله نخست برای انجام مطالعه مقدماتی و کسب پایایی ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامه بین ۳۰ نفر از کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران، توزیع گردید. در مرحله دوم و پس از تایید نهایی پایایی و روایی پرسش‌نامه، آدرس اینترنتی دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران از طریق پورتال وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، به نشانی www.behdasht.gov.ir استخراج شد. سپس با مراجعه به وب سایت هر کدام از دانشگاه‌ها فهرست اسامی، آدرس پستی، شماره تلفن و تعداد کارکنان کتابخانه‌های دانشکده‌های آنها مشخص شد. در مرحله نهایی با مراجعه حضوری به هر کدام از این کتابخانه‌ها و توزیع پرسش‌نامه، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شد.

در این پژوهش پس از جمع‌آوری اطلاعات و انتقال آنها روی نرم‌افزار SPSS ویرایش ۱۹، جهت بررسی سؤالات پژوهش از روش‌های آمار توصیفی (درصد، میانگین، واریانس و نمودارها) و آزمون‌های Friedman و X^2 استفاده شد.

یافته‌ها

تعداد ۱۰۵ نفر (۸۱ درصد) از کتابداران جامعه مورد مطالعه را خانم‌ها و ۲۵ نفر (۱۹ درصد) را آقایان تشکیل می‌دهند. این موضوع، بیانگر این نکته است که خانم‌ها بیشتر از آقایان در این حوزه فعالیت می‌کنند. سن ۲۳ درصد از کتابداران جامعه مورد مطالعه زیر ۳۰ سال و بیش از ۶ درصد بالای ۵۱ سال است. مقطع کارشناسی با ۶۴/۶۱ درصد دارای بیشترین

آنست که بین میانگین‌های رتبه‌ای میزان آشنایی مدیران با مباحث مدیریت بحران در کتابخانه‌های مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میزان آشنایی مدیران با مباحث مدیریت بحران، به ترتیب: مورد توجه قرار گرفتن کتابخانه‌ها در برنامه‌ریزی استراتژیک، با میانگین ۴/۷۶ در حد زیاد و تلاش برای تهیه منابعی در خصوص مدیریت بحران برای کتابخانه، با میانگین ۲/۵۱ در حد کم، توسط پاسخگویان ارزیابی شده است.

فراوانی و مقطع دکتری با صفر درصد دارای کمترین فراوانی در میان کتابداران جامعه مورد مطالعه است. از میان ۱۳۰ کتابدار جامعه آماری ۱۰۱ نفر در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و ۲۹ نفر در سایر رشته‌ها تحصیل کرده‌اند. بیش از ۴۵ درصد کتابداران کمتر از ۱۰ سال در کتابخانه سابقه کار داشته و نزدیک به ۱۷ درصد آنان بین ۲۱ الی ۳۰ سال سابقه کار دارند. بررسی نتایج جدول ۱ و ۲، با توجه به میزان $\chi^2_{(1)} = 157/46$ در سطح معنی‌دار ($P < 0.001$) بیانگر

جدول ۱: توزیع فراوانی، میانگین رتبه‌ای و رتبه میزان آشنایی مدیران با مباحث مدیریت بحران به طور کلی

رتبه	میانگین رتبه‌ای	درصد میزان آشنایی						آشنایی کتابداران بخش‌های مختلف با مباحث مدیریت بحران در کتابخانه‌ها
		بسیار زیاد	زیاد	تائیدارهای	کم	بسیار کم	رتبه‌ای	
۳	۳/۳۶	۱۰۰	۱۱/۵	۲۲/۳	۴۷/۷	۱۹/۹	۱/۵	میزان آشنایی با مباحث کلی مدیریت بحران
۴	۳/۰۹	۱۰۰	۷/۷	۴۱/۵	۳۳/۸	۱۳/۱	۳/۸	میزان آشنایی با مباحث مدیریت بحران در کتابخانه
۵	۲/۹۹	۱۰۰	۱۲	۴۰/۸	۳۶/۹	۹/۷	۰/۵	میزان مطالعه در خصوص اصول مدیریت بحران
۶	۲/۵۱	۱۰۰	۱۸/۵	۴۱/۵	۳۰/۸	۹/۲	۰	تلاش در جهت تهیه منابعی در خصوص مدیریت بحران برای کتابخانه
۲	۴/۲۸	۱۰۰	۳/۸	۱۹/۲	۳۶/۲	۳۴/۶	۶/۲	نقش محوری و استراتژیک کتابخانه‌ها در امر مدیریت بحران
۱	۴/۷۶	۱۰۰	۵/۴	۱۳/۸	۲۶/۲	۴۰/۸	۱۳/۸	مورد توجه قرار گرفتن کتابخانه‌ها در برنامه ریزی راهبردی

جدول ۲: نتایج آماری تحلیل واریانس دو طرفه آزمون فریدمن برای تعیین میزان آشنایی مدیران و کارکنان با مباحث مدیریت بحران به طور کلی

تعداد	۱۳۰	درجه آزادی	۵
χ^2	۱۵۷/۴۶	سطح معنی‌دار	۰/۰۰۰۱

کتابخانه‌های مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مرحله اول، مقاوم‌سازی ساختمان کتابخانه با میانگین ۱۵/۷۸ در حد خیلی زیاد، تهیه و تنظیم نقشه‌های محل‌های بحران‌زا و بحران‌زدا با میانگین ۱۰/۸۳ در حد کم ارزیابی شده است. در مرحله دوم؛ تنظیم قراردادهای تفاهم با سایر ارگان‌ها (مثل، آتش نشانی و نیروی انتظامی)، با میانگین ۱۴/۸۷ در

بررسی نتایج جدول ۳ و ۴ با توجه به میزان $\chi^2_{(23)} N=130=50.5/9$ در سطح معنی‌دار ($P < 0.001$) نشان می‌دهد، بین میانگین‌های رتبه‌ای میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران، با مراحل چهارگانه مدیریت بحران بلایای طبیعی در

نهایت در مرحله چهارم ارتقا صلاحیت‌های حرف‌های مورد نیاز کتابداران کتابخانه‌ها با میانگین ۱۴/۶۷ در حد زیاد و استفاده از نیروهای داوطلب مردمی در بازسازی کتابخانه با میانگین ۹/۶۴ در حد خیلی کم توسط پاسخگویان ارزیابی شده است.

حد زیاد، انتشار اطلاعات عمومی مربوط به شرایط اضطراری با میانگین ۱۱/۰۷ در حد کم برآورد شده است. در مرحله سوم تهیه نسخه‌های پشتیبان از فایل‌های مهم در کتابخانه با میانگین ۱۶/۷۳ در حد خیلی زیاد و ایجاد مرکزی به نام اتاق بحران با میانگین ۱۱/۴۷ در حد کم ارزیابی شده است. در

جدول ۳: توزیع فراوانی و توزیع فراوانی، میانگین رتبه‌ای و رتبه میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران، با مراحل چهار گانه مدیریت بحران بلایای طبیعی در کتابخانه‌ها

مرحله	میزان تاثیر گذاری بحران بلایای طبیعی بر روند مدیریت بحران با توجه به چهار مرحله آن		درصد میزان تاثیر گذاری						
	بسیار زیاد	زیاد	تائیدارزای	متوسط	خیلی کم	کم	زیاد	بسیار زیاد	
مرحله اول: پیشگیری و کاهش آثار	مقاوم سازی ساختمان کتابخانه	۴۸/۵	۲۶/۲	۱۵/۴	۱۰	۰	۱۰	۱۵/۴	۹۰/۴
	وجود بیمه حوادث	۲۸/۵	۳۹/۲	۲۶/۹	۴/۶	۰/۸	۱۰۰	۱۴/۱۹	۹۴/۶
	ایجاد شبکه‌های اطلاع‌رسانی	۲۲/۳	۳۰/۸	۳۳/۱	۱۳/۱	۰/۸	۱۰۰	۱۱/۶۹	۸۶/۲
	آموزش پرسنل و کارکنان کتابخانه	۳۹/۲	۳۶/۲	۱۳/۸	۹/۲	۱/۵	۱۰۰	۱۴/۹۷	۸۹/۲
	تهیه و تنظیم نقشه‌های محل‌های بحران‌زا و بحران‌زدا	۲۲/۳	۲۵/۴	۳۳/۸	۱۵/۴	۳/۱	۱۰۰	۱۰/۸۳	۸۱/۵
	تدوین مقررات ایمنی و نصب آن در معرض دید عموم	۲۳/۱	۳۳/۱	۳۳/۸	۹/۲	۰/۸	۱۰۰	۱۲/۲۲	۹۰
	برنامه ریزی و تهیه طرح‌های مقابله با بحران	۲۰	۴۰	۲۹/۲	۶/۹	۳/۸	۱۰۰	۱۲/۲۶	۸۹/۲
مرحله دوم: آمادگی	ایجاد و تقویت مراکز انتشار خبر	۱۵/۴	۳۳/۱	۴۱/۵	۶/۹	۳/۱	۱۰۰	۱۲/۳۴	۹۰
	انتشار اطلاعات عمومی مربوط به شرایط اضطراری	۱۸/۵	۳۰/۸	۳۲/۳	۱۳/۱	۵/۶	۱۰۰	۱۱/۰۷	۸۱/۵
	تنظیم قراردادهای تفاهم با سایر ارگان‌ها (مثل آتش نشانی و نیروی انتظامی)	۳۲/۳	۴۰	۱۷/۷	۷/۷	۱/۲۰	۱۰۰	۱۴/۸۷	۹۰
	برگزاری مانورهای آمادگی برای بلایای طبیعی	۲۱/۵	۳۴/۶	۳۱/۵	۹/۲	۳/۱	۱۰۰	۱۲/۱۱	۸۷/۷
	انجام مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با بحران بلایای طبیعی	۱۳/۸	۲۶/۲	۴/۸	۱۵/۴	۳/۸	۱۰۰	۹/۶۴	۸۰/۸

مرحله	میزان تاثیر گذاری بحران بلايای طبیعی بر روند مدیریت بحران با توجه به چهار مرحله آن	درصد میزان تاثیر گذاری	میانگن رتبه ای	رتبه مرحله	رتبه کل	درصد توافق	خیلی زیاد	زیاد	تاندازه ای	کم	خیلی کم
مرحله سوم: دفاع و مقابله به هنگام وقوع	آماده سازی امکانات و تجهیزات امدادی و کمک های اولیه	۲۷/۷	۴۰/۸	۲۳/۱	۷/۷	۸	۱۰۰	۱۴/۱۷	۲	۸	۹۱/۵
	نصب و راه اندازی سیستم های هشدار	۳۵/۴	۳۷/۷	۱۹/۲	۶/۲	۱/۵	۱۰۰	۱۵/۱۰	۲	۳	۹۲/۳
	ایجاد مرکزی به نام اتاق بحران	۱۶/۲	۳۲/۳	۴۰/۸	۹/۲	۱/۵	۱۰۰	۱۱/۴۲	۵	۱۷	۸۹/۲
	تعیین قسمت هایی که ریسک بیشترین آسیب را دارند	۲۲/۳	۳۸/۵	۲۶/۹	۱۰/۸	۱/۶	۱۰۰	۱۲/۵۰	۴	۱۲	۸۷/۷
	تهیه نسخه های پشتیبان از فایل های مهم در کتابخانه	۵۰/۸	۲۸/۵	۱۳/۱	۶/۲	۱/۵	۱۰۰	۱۶/۷۳	۱	۱	۹۲/۳
	تخصیص تیمی از افراد مسئول به هنگام وقوع بلايای طبیعی	۲۶/۹	۴۱/۵	۲۳/۱	۶/۹	۱/۵	۱۰۰	۱۳/۸۴	۳	۱۰	۹۱/۵
	بر آورد خسارات وارد بر کتابخانه	۱۴/۶	۴۰/۸	۴۰	۳/۸	۰/۸	۱۰۰	۱۳/۶۰	۲	۱۱	۹۵/۴
مرحله چهارم: بازسازی خسارات و بهبود اوضاع	تهیه لیستی از منابع از بین رفته و نصب آن ها در معرض دید عموم	۱۰	۴۳/۱	۳۲/۳	۱۴/۶	۰	۱۰۰	۱۰/۹۶	۴	۲۰	۸۵/۴
	استفاده از نیروهای داوطلب مردمی در بازسازی کتابخانه	۱۰/۸	۲۶/۹	۴۲/۳	۱۸/۵	۱/۵	۱۰۰	۹/۶۴	۵	۲۳	۸۰
	ارتقا صلاحیت های حرفه ای مورد نیاز کتابداران کتابخانه ها	۲۷/۷	۴۴/۶	۲۳/۸	۳/۱	۰/۸	۱۰۰	۱۴/۶۷	۱	۶	۹۶/۲
	استفاده از پتانسیل های امانت بین کتابخانه ای و اشتراک منابع	۲۸/۵	۳۴/۶	۳۱/۵	۵/۴	۰	۱۰۰	۱۳/۹۲	۳	۹	۹۴/۶
	توانایی مقابله با بحران در حالت کلی	۸	۴/۶	۲۶/۹	۴۲/۳	۲۳/۸	۱۰۰	۳/۴۸	کلی	۲۴	۳۲/۳

جدول ۴: نتایج آماری تحلیل واریانس دو طرفه آزمون فریدمن برای تعیین میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی تابعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی مستقر در شهر تهران، با مراحل چهارگانه مدیریت بحران بلایای طبیعی در کتابخانه‌ها

تعداد	۱۳۰	درجه آزادی	۲۳
X^2	۵۰۵/۹	سطح معنی‌دار	۰/۰۰۰۱

بیمه‌های حوادث، مقاوم‌سازی بنای کتابخانه، تدوین مقررات ایمنی و آموزش پرسنل و کارکنان و همچنین ایجاد شبکه‌های اطلاع‌رسانی و تهیه و تنظیم نقشه‌های محل‌های بحران‌زا و بحران‌زدا در حد بالایی می‌تواند کتابخانه را در پیشگیری از زیان بلایای طبیعی درون سازمان توانمند سازد و لازم است که مدیران و برنامه‌ریزان به این مساله توجه لازم و کافی مبذول دارند. پژوهش‌های پیشین صورت گرفته در این خصوص نیز به نتایج مشابهی در این زمینه دست یافته‌اند؛ از جمله پژوهش حمزه‌ای اصفهانی؛ که به این نتیجه رسیده‌اند که، آموزش مدیران ارشد و میانی بیمارستان‌های مورد مطالعه می‌تواند نقش مهمی در بالا بردن آگاهی و تغییر نگرش آنان جهت مدیریت بحران و آمادگی بیشتر آنان در رویارویی با بحران‌های آتی ایفا نماید (۵).

از طرفی Frank، به این نتیجه رسیده است که اقداماتی که توسط پرسنل کتابخانه، قبل و بلافاصله پس از بحران به کار گرفته می‌شود، می‌تواند متفاوت باشد؛ بلایای در مقیاس وسیع مانند زلزله و طوفان نیز باعث بی‌اثر بودن چنین برنامه‌هایی می‌شوند. لذا آموزش پرسنل کتابخانه می‌تواند بر اثربخشی برنامه‌ها بیفزاید (۱۵).

همچنین صدرممتاز و دیگران، به این نتیجه رسیده‌اند که میان نوع و میزان توسعه یافتگی کشورها و برنامه‌ریزی پیشرفته برای مدیریت بلایا، سنخیت وجود داشته و راهبرد متوازن در تمامی مراحل مدیریت بلایا در کشورهای پیشرفته مورد مطالعه مورد عمل قرار می‌گیرد (۴).

در مرحله آمادگی نتایج حاکی از آن است که وجود تجهیزات امدادی و همکاری با سایر ارگان‌ها از جمله آتش نشانی و نیروی انتظامی، برنامه ریزی و تهیه طرح‌های مقابله با بحران و همچنین انجام پژوهش‌های مرتبط با بحران در کتابخانه و

بحث

در تعیین میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های جامعه مورد مطالعه با مباحث مدیریت بحران، یافته‌ها حاکی از آن است که کتابداران کتابخانه‌ها، اگرچه با مباحث مدیریت بحران در حالت کلی و همچنین در کتابخانه‌ها آشنایی کافی دارند و به نقش محوری کتابخانه‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی واقف هستند اما در مورد تهیه منابعی در خصوص مدیریت بحران دچار ضعف عملکرد هستند و نتوانسته‌اند کتابخانه را به جایگاه مناسبی در این خصوص برسانند. در این راستا پژوهش Arnesen و دیگران در سال ۲۰۰۷ میلادی که به بررسی ایجاد شبکه مرکزی امریکا برای بلایای طبیعی و اطلاعات سلامت، پرداخته بودند نیز حاکی از آن است که دسترسی به منابع متعدد اطلاعات سلامت یکی از موارد مهم در امر مقابله با بحران بلایای طبیعی است (۱۱).

نتایج حاصل از پژوهش Featherstone و دیگران نیز حاکی از آن است که نقش‌های متصور برای کتابداران در عرصه مدیریت بحران بلایای طبیعی، در هشت مقوله قابل طبقه‌بندی است: حامیان نهادی، مدیران مجموعه، اشاعه‌گران اطلاعات، برنامه‌ریزان داخلی، حامیان جامعه، همکاران دولت، مربیان و معلمان، سازندگان جامعه اطلاعاتی (۱۲).

از طرف دیگر با وجودی که اکثریت کتابداران جامعه آماری پژوهش، در طول سابقه کاری خود با هیچ حادثه غیرمترقبه برخورد نکرده بودند، مع ذلک، نزدیک به نیمی از آنان معتقد هستند کتابخانه محل کار آنان در صورت وقوع چنین حادثه‌ای توانایی متوسطی در مقابله با آن خواهد داشت.

در تعیین میزان آشنایی مدیران و کارکنان کتابخانه‌های جامعه مورد مطالعه با مراحل مدیریت بحران به تفکیک ۴ مرحله، نتایج، نشانگر این مساله است که در مرحله پیشگیری وجود

به کارکنان در پی وقوع یک بلا، ضروری بوده و رعایت مسایل زیر را در مواجهه با بحران لازم دانستند: بررسی پوشش بیمه حوادث؛ نصب و راه‌اندازی سیستم‌های تشخیص و اطفاء آتش (۱۰). در مرحله بازسازی خسارات و بهبود اوضاع، Wegscheider و همکاران، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مناطق در معرض خطر، به اقداماتی برای بهبود قابلیت‌های واکنش مردم در برابر بلایا، به منظور کاهش خسارات نیاز مبرم دارند. این اقدامات می‌تواند در جهت جذب نیروهای داوطلب مردمی، به کار رود (۱۴).

گوان و همکاران نیز که در پژوهش خود به طراحی سیستم مدیریت اطلاعات کاهش بلای زلزله پرداخته بودند، به این نتیجه رسیدند که به کارگیری این سیستم می‌تواند به آن‌ها در مدیریت علمی اطلاعات بحران زلزله از بعد ذخیره‌سازی و مهندسی حمل و نقل کمک کند. همچنین می‌تواند تصمیمات اضطراری زلزله را به صورت ذهنی و بصری نمایش دهد که این امر بهبود بهره‌وری و افزایش سرعت و کارایی سیستم اتخاذ تصمیمات را به دنبال دارد (۱۶).

نتیجه‌گیری

با پیشرفت روزافزون فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، کتابخانه‌ها می‌توانند با مجهز نمودن خود به این ابزارها، در راستای بهبود هرچه موثرتر خدمات خود و از آن جمله مقابله و مواجهه موثر با بحران بلایای طبیعی، گام بردارند. در همین راستا ذکر چند مسأله ضروری به نظر می‌رسد؛ اکثر کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران و به ویژه کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی در شهر تهران که پژوهشگر، طی فرآیند پژوهش خود آن‌ها را از نزدیک دیده است، کمبود به کارگیری فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات چشمگیر است، در صورتی که در پژوهش‌هایی که از سوی متخصصان و صاحب‌نظران حوزه صورت گرفته است، به لزوم وجود ابزارهای مذکور، در بالا بردن امنیت کتابخانه‌ها به هنگام وقوع بلایای طبیعی، تاکید شده است.

بنابراین، برای مدیریت بحران بلایای طبیعی در کتابخانه‌ها و مقابله هرچه کارآمدتر با این بحران، توجه به برنامه‌های مقابله

ایجاد و تقویت مراکز انتشار خبر تا حد زیادی می‌تواند آمادگی کتابخانه را در محافظت از منابع خود افزایش دهد، از طرف دیگر مدیران و کتابداران جامعه مورد مطالعه به خوبی با اهمیت این موارد در کتابخانه آشنا هستند. در این راستا قراگوزلو، در پژوهش خود به بررسی نقش پلیس در مدیریت بحران شهر تهران هنگام بروز بلایای طبیعی (زلزله) پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که فقدان طرح‌های جامع مقابله با بحران در نیروی انتظامی از علل عدم توفیق در مدیریت بحران است (۶).

اجاقی هم به این نتیجه رسیده است که در بیمارستان‌های ایران طرح‌های مدیریت بحران به صورت متمرکز است و به کلیه بیمارستان‌ها به طور مکتوب ابلاغ می‌شود، اما، در اکثر بیمارستان‌ها جنبه عملیاتی به خود نگرفته است (۷).

در مرحله واکنش و مقابله به هنگام وقوع نتایج، حاکی از آن است که در این مرحله مهم‌ترین عاملی که می‌تواند تاثیر مخرب بحران بلایای طبیعی را در کتابخانه کاهش دهد، نصب و راه‌اندازی سیستم‌های هشدار و تهیه نسخه‌های پشتیبان از فایل‌های مهم در کتابخانه است.

سبزی، نیز در پژوهش خود که به نقش فناوری اطلاعات در مدیریت بحران شهر تهران پرداخته است، به این نتیجه رسیده است که پروژه‌های مرتبط با فناوری اطلاعات نقش مهمی در مدیریت اثربخش بحران دارد و از طرفی کاربرد این موارد در تهران یا در دست طراحی است و یا در اولویت کاری نبوده است (۸).

عزیز پور و دیگران هم که به اولویت بندی عوامل موثر در مدیریت بحران شهری در سازمان‌های مرتبط با بحران شهر اصفهان، پرداخته بودند، به این نتیجه رسیدند که اولین عامل وجود نظام ذخیره‌سازی برای مدیریت پشتیبانی و امداد بوده و ساختار تشکیلات مناسب برای هدایت عملیات امداد و نجات در سازمان‌های بررسی شده، ناکافی است (۹).

Eden و Matthews، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که برای موضوعات به توجه بحران، اقدامات بهبودی مانند، انتخاب دقیق مسؤولان مدیریت بحران و مشاوره‌دهی

فناوری‌هایی چون Radio Frequency Identification نظام اطلاعات جغرافیایی، گردآوری اطلاعات فضایی از بنای کتابخانه، محاسبات و تجزیه و تحلیل‌های خطر و مدیریت داده‌ها هرچه بهتر تبیین شود.

۳- بودجه‌ای جداگانه برای امور مربوط به مدیریت بحران در کتابخانه‌ها تدوین و اختصاص داده شود.

۴- در تمام کتابخانه‌های کشور و از جمله کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی برنامه و طرح‌های مدون و مکتوب برای مقابله با بحران تدوین شده و مفاد آن به اطلاع مدیران، کتابداران و کارکنان کتابخانه برسد.

۵- نسخه‌های پشتیبان از فایل‌های مهم در کتابخانه فراهم شده و به صورت دوره‌ای روزآمد شوند.

نقشه‌های جغرافیایی اماکن پرخطر، با همکاری سازمان گیتاشناسی تهیه شده و در اختیار کتابخانه قرار گیرد.

با بحران، تهیه آیین‌نامه‌های مکتوب در این خصوص و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به نحو موثر ضروری به نظر می‌رسد.

پیشنهادات

۱- به منظور افزایش ایمنی خود کتابداران و منابع کتابخانه، بنای کتابخانه‌های فرسوده مرمت شده، در صورت نیاز نظام‌های هشدار و ایمنی نصب شده و نحوه کار با آن‌ها به کتابداران آموزش داده شود.

۲- تاثیر ابزارهای فناوری اطلاعات در مقابله هرچه سریع‌تر و کارآمدتر با بلایای طبیعی، با استفاده از این ابزارها چون شبکه‌های اجتماعی، پست الکترونیکی، Telemedicine با مشارکت کتابداران پزشکی، نصب و به کارگیری

References

1. Ebrami H. A review of Knowledge Science. Tehran: Ketabdard; 2007. [In Persian]
2. International Institute of Earthquake Engineering and Seismology.[On Line]. 2008; available from: URL: www.iiees.ac.ir.
3. Tahmasebi P. Principles of Crisis Management in Natural Disasters (Disaster Task Force of the Tehran). [Thesis]. Tehran: Islamic Azad University, Central Tehran Branch; 1998. [In Persian]
4. Sadr momtaz N, Tabebi S j, Mahmode M. A comparative study in disaster planning in selected countries. Tehran Univ Med J 2008; 65 (13):14-19
5. Hamze'ee Isfahani Sh. Knowledge and attitudes of senior and middle managers in hospitals of Tehran University in connection with crisis management. [Thesis]. Tehran: Islamic Azad University, Science and Research branch; 2003. [In Persian]
6. Gharagozloo Z. Police Role in Crisis Management in Tehran natural disaster (earthquake) [Thesis]. Tehran: Islamic Azad University, Central Tehran Branch; 2006. [In Persian]
7. Ojaghi SH. Designing a model of crisis management in hospitals' of Iran. [Thesis]. Tehran: Islamic Azad University, Science and Research branch; 2008. [In Persian]
8. Sabzi M. The role of information technology in crisis management in Tehran. [Thesis], Tehran: PNU; 2010. [In Persian]
9. Azizpour M, Zangiabadi A, Esmaeilian Z. Prioritization factors in urban disaster management, a case study organizations in disaster-related crisis in Isfahan. Journal of Geography and Environmental Planning 2011; 43(3): 25-8.
10. Eden P, Matthews G. Disaster management in libraries. Facilities 1997; 15 (1/2): 42-9.
11. Arensen J, Cid H, Scott C, Perez R, Zervaas D. The Central American Network for Disaster and Health Information. J Med Libr Assoc 2007;95(3):316-22.
12. Featherstone RM, Beckey LJ, Ruffin AB. Library roles in disaster response: an oral history project by the National Library of Medicine. Medicine Librarianship Association 2007; 96 (4): 343-50.
13. Welsh TS, Higgins SE. Public libraries post-Hurricane Katrina: A pilot study. Library Review 2009; 58 (9): 652-9.
14. Wegscheider S, Post J, Zosseder K, Muck M, Strunz G, Riedlinger T, et al. Generating tsunami risk knowledge at community level as a base for planning and implementation of risk reduction strategies. Natural Hazards and Earth System Sciences 2011; (11): 249-58.
15. Frank J. The impact of hurricane Katrina on Gulf Coast libraries and their disaster planning. [Thesis], USA: San Joes State University; 2011.
16. Guan Y, Cheng X, Zhang Y. Study on the Earthquake Disaster Reduction Information Management System and Its Application. I.J. Intelligent Systems and Applications 2011; (1): 51-7.

Libraries and Natural Disasters (A Case Study of Medical University libraries Affiliated to Ministry of Health and Medical Education of Iran, Tehran)*

Sedigheh Mohamadesmaeil¹, Mahrokh Nasehi Oskouei²

Original Article

Abstract

Introduction: Medical libraries as the heart of the nation's health care system are responsible, for appropriate and up to date information transmission into the arteries of society. So in the field of natural disaster management, such as earthquake or flood, has an important and significant role. Therefore in the face of such disasters, they can act powerfully. In this regard, this study, survived awareness of library managers and staffs with disaster management issues and 4 main stages of it in libraries.

Methods: in this study, an analytical survey to investigate awareness of library managers and staffs with disaster management topics and 4 main stages of it in libraries will be discussed. The statistical population of research includes 130 librarians working in university libraries, affiliated to the Ministry of Health and Medical Education are based in Tehran. The data was collected through a researcher made questionnaire, consisting of 30 components with 5 item Likert range. Validity of questionnaire developed by the expert and reliability of questionnaire, was assessed by Cronbach's alpha, this value was equal to 0.81 which is indicative of good reliability. To analyze the research findings, statistical inference, such as binomial test, Friedman test and Chi-squared test, were used and the SPSS version 19, were applied.

Results: The manager's familiarity with the issues of crisis management, taking into consideration the strategic planning libraries with average 7/4 in too much effort to provide resources on disaster management for libraries with an average 51/2 was assessed as low. Firstly, the library building retrofitted with an average of 78/15 in the limit of very large, distressed and location maps prepared anti-crisis average of 83/10 is assessed as low. Secondly, set the data preparation rapport with other organizations (eg, fire and police), with a mean of 87/14 at the most, dissemination of general information pertaining to emergency conditions with an average of 07 / 11 is estimated as low. 's the third step is to prepare backup copies of important files in the library with an average of 73/16 in the limit of very large room called a crisis center with an average of 47/11 is assessed as low. Finally in the fourth stage of upgrading the professional competencies needed by librarians with a mean of 67/14 high level of community volunteers in rebuilding the library with an average of 64/9 minimal by respondents assessed.

Conclusion: Libraries as information centers adopt distinct functions in modern society. Awareness of library managers and staffs with disaster management issues can help library to provide better services in the face of natural disaster. In the meantime use of information technology tools such as social networking, mail services, telemedicine with medical librarians and publish online images of natural disasters through the library, the library will be stronger.

Keywords: Natrual Disasters; Safety Management; Academic Libraries; Iran.

Received: 18 Jun, 2013

Accepted: 5 Apr, 2014

Citation: Mohamadesmaeil S, Nasehi Oskouei M. **Libraries and Natural Disasters (A Case Study of Medical University Libraries Affiliated to Ministry of Health and Medical Education of Iran, Tehran).** Health Inf Manage 2015; 11(6): 711.

*- This study, is the result of MSc thesis.

1- Assistant Proffesor, Department of Library and Information Sciences Librarianship and Information Science, Tehran Science and Research branch, Islamic Azad University, Iran (Corresponding Author) Email: m.esmaeil2@gmail.com

2- MA, Library and Information Sciences, Librarianship and Information Science, Tehran Science and Research branch, Islamic Azad University, Iran